

مقایسه عوامل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی بر الزامات همگرایی اقوام استان خوزستان

اکبر کاظمی^۱

۱. کارشناسی ارشد رشته مطالعات امنیتی ایران

چکیده

زمینه و هدف: هدف از پژوهش حاضر، مقایسه عوامل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی بر الزامات همگرایی اقوام استان خوزستان بود. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و توسعه ای است.

روش تحقیق: این پژوهش بر اساس چگونگی به دست آوردن داده‌های مورد نیاز و از جهت روش انجام آن در زمره تحقیقات توصیفی-تحلیلی می باشد. جامعه آماری کل این مطالعه در بخش کمی از میان خبرگان، صاحب نظران و فعالان حوزه مسائل قومی کشور می باشند که شامل: مجلس، استانداری، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی، دانشگاه‌ها و مجموعه‌های مرتبط در استان خوزستان به تعداد ۸۰ نفر برآورد شده است. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران برای بخش کمی ۶۶ نفر می باشد. ویژگی‌های خبرگان و صاحب نظران در جامعه آماری عبارتند از: مدرک تحصیلی لیسانس، فوق لیسانس و دانشجوی دکتری، تجربه کاری و مدیریتی و فعالیت‌های پژوهشی در حوزه مدنظر این مطالعه از نظر جهت گیری بنیادی و بر مبنای اهداف، اکتشافی است. ماهیت پژوهش نیز کیفی می باشد و در ضمن در این تحقیق برای نمونه گیری از روش نمونه گیری هدفمند استفاده شده است. در این مطالعه از پرسشنامه محقق ساخته استفاده گردید.

یافته ها: در مطالعه حاضر، به منظور توصیف یافته‌های جمعیت شناختی از جداول (تحصیلات، سن، سابقه خدمت) و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها سوالات مورد بررسی مشخص گردید گویه ها مورد ارزیابی شده تاثیر زیادی بر همگرایی قومیت عرب و لر داشته است. در برخی موارد این همگرایی جنبه مثبت داشته است. این پژوهش با استناد به نظریه رقابت بر سر منابع است. یکپارچه کردن سیاسی گروه‌های قومی در درون یک دولت- ملت، زمینه مشخصی را به وجود می آورد که در آن رقابت برای منابع- به ویژه برای مشاغل دولتی- به انگیزه تضاد بین قومی تبدیل می شود.

نتیجه گیری: تقویت همگرایی ملی، یکی از مقولات اساسی هر حکومتی است. امروزه جهانی شدن با جریان آزاد اطلاعات و گسترش روزافزون فن آوری‌ها، ارتباطات و تغییر در تعاملات از سطح خرد تا کلان، چالش‌ها و فرصت‌هایی را در مقابل جامعه جهانی ایجاد نموده است.

کلید واژه‌ها: امنیت، همگرایی اقوام (قوم لر (بهمنی و بختیاری)) و قوم عرب، خوزستان

امنیت را به طور عینی به معنای فقدان تهدید نسبت به ارزش‌های مکتسبه و به طور ذهنی به مفهوم فقدان ترس از حمله به ارزش‌ها تعریف می‌کنند. امنیت، حفاظت از جامعه، ارزش‌ها و نهادهای داخلی آن در برابر تهدیدات اعم از داخلی و خارجی، تهدیداتی که بقای رژیم‌ها و نظام شهروندی و شیوه زندگی آحاد جامعه را مختل می‌کند و موجودیت آن‌ها را به خطر می‌اندازد (قریب، ۱۳۸۶). مظهر یک جامعه دارای امنیت، آزادی و عدم وجود مانع و بستر مناسب برای رشد و تعالی است. در واقع بین احساس امنیت در جامعه با عدم تضییع و تحدید و تقیید حقوق، ملازمه‌ای اجتناب‌ناپذیر وجود دارد (روستایی صدرآبادی و همکاران، ۱۳۹۶). همچنین می‌توان گفت امنیت شرایطی است که در چارچوب آن فرد در مقابل خطرات، تهدیدات و زیان‌های ناشی از زندگی اجتماعی مورد حمایت جمع (جامعه) قرار می‌گیرد. در مجموع می‌توان امنیت را مصونیت از تعرض و تصرف اجباری بدون رضایت و در مورد افراد، بدون ترس، بیم و دلهره نسبت به حقوق و آزادی‌های مشروع فردی و اجتماعی، به مخاطره نیافتادن این حقوق و آزادی‌ها و مصون بودن از تهدید، خطر مرگ، بیماری، فقر و حوادث غیرمترقبه و هر عاملی که آرامش انسان را از بین ببرد، تعریف کرد؛ که به عقیده آرنولد ولفرز^۱، امنیت یک ارزش است و در مفهوم عینی، امنیت، فقدان تهدید در برابر ارزش‌های معین و در معنای ذهنی، نبود ترس از حمله علیه همین ارزش‌هاست (قربان‌پور و قربان‌پور، ۱۳۹۷).

مفهوم امنیت ملی اغلب به معنای حفظ حاکمیت، تمامیت ارضی و ثبات داخلی با توجه به قدرت اجباری (زور) دولت‌ها تلقی می‌گردد. در دنیای در حال شکل‌گیری ساختار جدید در هندسه قدرت جهانی که به صورت متناقض جدایی و وابستگی از ویژگی‌های بارز آن محسوب می‌شود، جوامع بسیاری با تهدیدات نوین مانند تروریسم بنیادگرا، تغییرات آب و هوایی و غیره مواجه هستند. باید سازه مفهومی امنیت ملی در یک شیوه جامع‌تر مفهوم‌سازی گردد. چنین دیدگاه همه جانبه‌ای در مورد امنیت ملی نیازمند آن است که تعیین‌کننده امنیت نه تنها عناصری اجباری (زور) قدرت دولتی بلکه علاوه بر آن قدرت ملی جامعه نیز در نظر گرفته شود که ساز و کار دومی (قدرت ملی) ترکیبی از عوامل متعدد در تمام جنبه‌های زندگی ملی ذی مدخل به حساب آیند. این عوامل، شامل رهبری، قدرت نفوذ، ساختار هژمونیک، قدرت نرم، قدرت هوشمند و... می‌شوند که این عوامل می‌تواند به توسعه شاخص امنیت ملی کمک کنند. جوامعی که از چنین شاخص‌های قدرت برخوردار باشند، در شرایط تطبیقی با دیگر کشورها می‌توانند داعیه امنیت نسبی نسبت به همتایانش داشته باشند. ماهیت جامع امنیت ملی در شرایط نوین این است که در این نگرش ضرورت طراحی و تدوین ساختارهای مناسب برای مدیریت آن انکارناپذیر شده است (بیات، ۱۳۹۸).

با گذشت زمان و ایجاد تغییراتی در توقعات و نیازهای انسان‌ها، متغیرهای جدیدی برای تعریف امنیت وارد عرصه می‌شوند. برای مثال امروزه پدیده‌ای چون تخریب محیط‌زیست از عوامل مهم برهم‌زننده امنیت بشر تلقی می‌شود، درحالی‌که تا صد سال پیش چنین چیزهایی وجود نداشت.

از آغاز دوره نظام وستفالیایی تا دهه‌های اخیر امنیت بین‌المللی به‌طور عمده در قالب امنیت نظامی تعریف می‌شد، درحالی‌که امروزه محوریت امنیت نظامی زیر سؤال رفته است و امنیت بین‌المللی در ابعاد مختلف سیاسی، نظامی، اقتصادی و اجتماعی تعریف می‌شود. باری بوزان از محققان برجسته مطالعات امنیتی، امنیت اجتماعات بشری را که اغلب در شکل امنیت بین‌المللی تعریف می‌شود، به پنج مقوله نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی تقسیم کرده است. امنیت نظامی به اثرات متقابل توانایی‌هایی تهاجمی و دفاعی مسلحانه دولت و نیز برداشت آن‌ها از مقاصد یکدیگر مربوط است؛ امنیت سیاسی بر ثبات سازمان‌دهی دولت‌ها، ساختارهای حکومتی و ایدئولوژی‌هایی ناظر است که به آن‌ها مشروعیت می‌بخشد؛ امنیت اقتصادی یعنی دسترسی به منابع مالی و بازارهای لازم برای حفظ سطوح قابل قبولی از رفاه و قدرت دولت؛ امنیت اجتماعی، به قابلیت لازم برای حفظ الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، مذهب، هویت و عرف ملی با شرایط قابل قبولی از تغییر مربوط است؛ و امنیت زیست‌محیطی بر حفظ محیط‌زیست بشری به‌عنوان سامانه‌ای که تمامی حیات

^۱ Arnold Wolfers

بشری بدان متکی است، ناظر است. این پنج بخش جدا از یکدیگر عمل نمی‌کنند، بلکه هر یک دارای کانون مهمی در مسئله امنیت و روشی برای تنظیم اولویت‌ها هستند و از طریق ارتباطات قوی به همدیگر متصل شده‌اند (صائبی، ۱۳۹۸).

ادبیات نظری

عوامل مؤثر در همگرایی اقوام عبارتند از:

۲-۲-۱- عوامل اقتصادی

از جمله عوامل ایجاد همبستگی ملی، عامل اقتصادی است به گونه‌ای که نقش این عامل پُررنگتر از سایر عوامل می‌باشد؛ زیرا در بسیاری از موارد مشاهده شده است که افراد از جهات گوناگون مثل: زبان، فرهنگ، نژاد و مذهب از یکدیگر متفاوت بودند ولی از نظر اقتصادی دارای هدفی مشترک و بر اثر همکاری برای نیل به این هدف به تدریج در همدیگر ممزوج و بانی یک کشور مستقل گردیده‌اند. کشور سوئیس از جمله این کشورهاست (دشتی و عیوضی، ۱۳۹۷).

۲-۲-۲- عوامل سیاسی- اجتماعی

گروه‌های قومی هر جامعه، جایگاه مهمی در اتحاد ملی دارند و اگر به چالش کشیده شوند، امنیت ملی را به خطر می‌اندازند. در عصر حاضر نیز موضوع قومیت‌ها یکی از الزامات توسعه در جمهوری اسلامی ایران است و خوشبختانه بعد از انقلاب اسلامی، همگرایی قومیت‌ها در راستای اتحاد ملی حرکت کرده است (قاصد و همکاران، ۱۳۹۸).

۲-۲-۳- عوامل امنیتی- نظامی

از مهم‌ترین مسائل اجتماعی در امنیت جمهوری اسلامی ایران تنوع قومی است. به نظر می‌رسد که این تنوع قومی می‌تواند هم منبع چالش باشد و هم فرصتهایی را برای رشد و توسعه کشور فراهم ساخته و منبع قدرت محسوب شود. سکونت قومیت‌های ایرانی عمدتاً در مناطق مرزی و هم‌جوار با کشور هم‌زبان خود، زمینه مناسبی را برای وقوع بحرانهای قومی و متاثر ساختن امنیت ملی کشور فراهم می‌آورد. وجود مسئله قومیت و به تبع آن فرضیه تضعیف امنیت ملی، به ویژه در کشورهای جهان سوم، به فرضیه‌ای تعمیم پذیر در تحلیل مناسبات قومیت تبدیل شده است اما نمی‌توان این فرضیه را به تمامی کشورها که دارای اقوام متعدد هستند تعمیم داد (بارسلطان، ۱۳۹۴).

در یک جمع بندی کلی می‌توان گفت: هویت ملی و وجود یک ملت از حیاتی‌ترین مسائل یک کشور محسوب می‌شود.

هرچه یک ملت دارای عوامل همبستگی بیشتری باشد، به همان مراتب وحدت و منها قدرت سیاسی و اقتصادی بالا بوده و سهل‌تر می‌تواند هویت ملی را تجلی دهد. تعدد قومی در ایران، نه تنها تضعیف‌کننده امنیت ملی نبوده، بلکه قوام بخش و تداوم‌دهنده هویت و شاکله ایران به شمار می‌آیند. بنابراین تهدیدات مطرح شده در خصوص گروه‌های قومی، ریشه‌ای و اصولی نبوده‌اند و بیشتر از تحولات و چالش‌های جدید به شمار می‌آیند که دولت مرکزی باید با اتخاذ سیاست‌های خاص، قومیت‌ها را به سوی مشارکت ملی سوق دهد و با مدیریت مناسب و صحیح این تهدیدات را برطرف سازد.

۲-۲-۳- همگرایی هویتی

هویت برای یک ملت، به منزله روح برای بدن و جان برای جسم است که فقدان آن به منزله مرگ و تباهی است. تکوین همگرایی هویتی، فرآیندی طولانی و پیچیده است. عوامل جغرافیایی، قومی، زبانی، اعتقادی، معیشتی، سرگذشت تاریخی، اعیاد و

رسوم، حتی رنگ‌ها، نمادها و به‌طور کلی، هنر و معماری سهم بسیار مهمی در شکل‌گیری و پیدایش آن دارند. ثبات سیاسی و امنیت ملی کشورها نیز با مقوله همگرایی هویتی پیوند عمیقی دارد؛ مؤلفه‌هایی که به علت پیوند نزدیک‌شان با یکدیگر، بر اثر گذر ایام برآیند خاصی را به‌وجود می‌آورند که همانا هویت و روح کلی کشورهاست. اساساً هویت را می‌توان به مقوله‌های متعددی نظیر: هویت فردی، قومی، ملی و جهانی دسته‌بندی کرد (پاکوفته و همکاران، ۱۴۰۰).

۲-۲-۳-۱- هویت فردی^۲: مجموعه ویژگی‌هایی است که امکان شناسایی فرد را از افراد دیگر فراهم می‌کنند. هویت فردی یا اجتماعی، نشأت گرفته از جایگاه و تعلق فرد به جامعه است و انسان‌ها در هویت فردی خود تعهداتی از قبیل: هویت جنسی، صنفی، قومی، طبقاتی، ناحیه‌ای، ملی و فراملی دارند. این گونه نیست که هویت‌های متفاوت و گوناگون با هم در تعارض و ناهماهنگی باشند، بلکه هر کدام دارای جایگاه و وزن خاص خود هستند. این که هر فرد به لحاظ هویت شخصی، خود را چگونه تعریف کند که با ایده حاکمیت هماهنگ باشد یا نه؛ در تولید امنیت مؤثر است. هویت فردی به تعریف بازاندیشانه فرد از خود اطلاق می‌شود و «خویشتن» مهم‌ترین وجه هویت فردی است.

۲-۲-۳-۲- هویت قومی^۳: هویت قومی نوعی وضعیت روانی برانگیختگی است که در جریان آن اعضای گروه قومی، احساس پیوستگی و تعلق خاطر جدی (خیالی یا واقعی) بین خود و با سایر گروه‌ها می‌کنند در این شرایط خاص ممکن است گرایش قوم‌مدارانه تقویت شود و احساسات مشترک در زمینه‌هایی مثل: تاریخ، سرنوشت، منافع و نمادهای فرهنگی تجلی و بروز یابد. در واقع هویت قومی، بخش غیرتهاجمی ماهیت اقوام است و بخش تهاجمی را «ناسیونالیسم قومی» می‌نامند. ناسیونالیسم در برگرفته دو مفهوم ملت و دولت و اولویت وفاداری ملت به دولت و در قیاس انواع دیگر وفاداری موجود در جامعه است. درگیری و فعالیت قومی^۴ (مشارکت اجتماعی و رفتار فرهنگی) مشارکت در زندگی اجتماعی و رفتارهای فرهنگی گروه قومی خودی که شاخص‌های آن زبان، دوستان، سازمان اجتماعی، مذهب، سنت‌های فرهنگی و سیاست است. علاوه بر این‌ها رفتارهای فرهنگی مثل: موسیقی، رقص، پوشش، روزنامه‌ها، مجلات، کتب، ادبیات، غذا، آشپزی، اوقات فراغت، سنت‌های فامیلی و خویشاوندی، نقش‌های خانوادگی دیگر، ازدواج درون‌گروهی، دانش، فرهنگ و تاریخ قومی ملاک‌های مهم هویت قومی به‌شمار می‌آیند.

۲-۲-۳-۳- هویت ملی^۵: هویت ملی بالاترین سطح هویت است که تعلق یک فرد را به جامعه ملی یا دولت-ملت مشخص می‌کند و نوعی احساس تعلق به ملتی خاص است که نمادها، سنت‌ها، مکان‌های مقدس، آداب و رسوم، قهرمانان تاریخی و فرهنگ و سرزمین معین دارد. هویت ملی یعنی به‌واسطه اشتراک داشتن در برخی عناصر فرهنگی و شبه‌فرهنگی، احساس تعلق به گروهی از انسان‌ها داشتن است. اندیشمندان حوزه‌های مختلف علوم انسانی در مورد مؤلفه‌های هویت ملی، دیدگاهی متفاوت دارند. در حالی که در علم جغرافیا سرزمین مشترک و تاریخ مشترک مؤلفه‌های اساسی هویت ملی محسوب می‌شوند، در مطالعات سیاسی بر ساختار سیاسی مشترک، ملت یا جامعه مدنی بومی تکیه می‌شود. در مطالعات اجتماعی، زبان، دین و آداب و سنن مشترک را عناصر اصلی هویت ملی می‌دانند (قضاوی و همکاران، ۱۳۹۴).

در مطالعات فلسفی بیش‌تر به وحدت فرهنگی و تاریخ مشترک تأکید می‌شود و در روانشناسی اجتماعی نیز تأکید بر هویت «ما» و احساسات مشترک و آگاهی جمعی است. آنچه برای نظام سیاسی مهم است احساس تعلق خاطر به هویت ملی است که با مشارکت ملی نمودار و محقق می‌شود. تفاوت میان فرهنگ‌ها به مؤلفه‌هایی همانند: تاریخ، زبان، اعتقادات، آداب و رسوم، نهادهای اجتماعی و نژاد بر می‌گردد. این مؤلفه‌ها به علت پیوند نزدیک‌شان با یکدیگر، بر اثر گذر ایام برآیند خاصی به‌وجود می‌آورند که همانا هویت و روح کلی کشورهاست. هویت ملی همان حالتی است که میان مردم در سراسر کشور همبستگی ایجاد می‌کند که برابر آن،

^۲ individual identity^۳ ethnic identity^۴ ethnic involvement^۵ national identity

از سایر هویت‌ها جدا می‌شود. برای تقویت هویت ملی باید ارادهٔ باهم‌زیستن بین اقوام گوناگون یک سرزمین تقویت شود (خادمی و مالکی گمچی، ۱۳۹۴).

حال به چند مؤلفهٔ هویت ملی و تأثیر آن بر امنیت اشاره می‌شود:

۱- زبان: در بسیاری از تعاریفی که از هویت و ناسیونالیسم شده است، زبان را از عناصر تشکیل‌دهنده آن دانسته‌اند. گاه تأکید بر زبان واحد، مشکلات امنیتی و واگرایی هویتی برای حاکمیت ملی ایجاد می‌کند؛ از جمله کشورهایی که نتوانسته‌اند برای هویت ملی خود تفاهم و همگرایی در زبان مشترک دست‌وپا کنند و مشکلات جدی در این مسیر دارند می‌توان به عراق و هندوستان اشاره کرد. رسمیت زبان عربی و کردی در عراق و زبان‌های متعدد در هندوستان بدان علت بوده است. زبان فارسی یکی از عناصر فرهنگ ملی ایرانیان است. ممکن است زبان فارسی در افغانستان، تاجیکستان، پاکستان، ازبکستان و در مناطق مختلف دیگر رواج داشته باشد، ولی مسلّم است که هویت ملی ایران با کشورهای مذکور یکسان نیست؛ زیرا کشورهای مختلفی وجود دارند که هویت ملی مختلف، ولی زبانی واحد دارند. هویت ملی امری یک‌بعدی نیست که بتوان آن را در زبان خلاصه کرد؛ البته گویش‌های متنوع فارسی عامل تفرقه و جدایی نیستند. گسترش و نفوذ زبان فارسی در کل فلات ایران انتخابی طبیعی برای اقوام ایرانی بوده است. بسیاری از زبان‌ها و لهجه‌های ایرانی خاستگاه یکسانی با زبان فارسی دارند و بسیاری از واژگان آن‌ها یا کاملاً همانند فارسی ادا می‌شوند یا در گذشتهٔ زبان فارسی به کار می‌رفته‌اند. به همین علت تقریباً زبان فارسی برای همهٔ افراد این اقوام قابل فهم است و در طول تاریخ نیز عامل ارتباطی این اقوام با هم بوده است؛ بنابراین می‌توان گفت زبان فارسی محور همگرایی هویتی در ایران محسوب می‌شود (محمودی و همکاران، ۱۳۹۸).

۲- دین و فرهنگ: قومیت عبارت است از گروهی با سنت‌های فرهنگی و احساس هویتی مشترک که به عنوان یک گروه فرعی از یک جامعه بزرگ تر مشخص می‌شود و دارای استقلال دینی، زبانی و فرهنگی می‌باشند. آنچه از ارزش‌های دینی و ملی در میان قومیت‌های مختلف یافت می‌شود نشانگر هویت و استقلال و گنجینه‌های ارزشمند زبانی، دینی می‌باشند و باید به درستی ضبط و ثبت و حفظ شود تا ضمن هویت بخشی به آنها، سرمایه‌ای سترگ برای قوم شناسان، زبان شناسان، جامعه شناسان، تاریخ نگاران و همه‌ی محققان علوم انسانی فراهم گردد. با شناخت و معرفی صحیح و تفسیر و تحلیل عالمانه‌ی هویت و ارزش‌های قومیت‌ها، دست دشمنانی که در پی آن هستند تا زمینه‌ی ناامنی و اختلاف نظر را از طریق دامن زدن به تضاد میان اقوام فراهم آورند برچیده می‌شود (اسدزاده، ۱۳۹۲).

۳- آیین‌های پیوندگر: سنن و آداب کنونی هر قوم قدیمی، یادمانی از گذشته‌ای دور دارد. بسیاری از آداب و رسوم طی تحول خود به‌عنوان عناصر پیوندگر اعضای یک قوم یا افراد ملت نقش خود را حفظ کرده‌اند. نوروز به‌عنوان جشنی کهن از اقوام گوناگون منطقه به میراث رسیده و با رنگ و لعاب ویژهٔ خود شناسنامهٔ ایرانی گرفته و به نماد پیوندگر اقوام ایرانی و ملت ایران تبدیل شده است. امروزه نوروز به عنوان جشنی ملی تجلی‌گاه یگانگی، هم‌اندیشی، هم‌کنشی و همدلی ایرانیان درون مرزهای ایران زمین است و اینک به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عناصر فرهنگ ملی و منطقه‌ای عامل همبستگی ملی اقوام تشکیل‌دهندهٔ ملت و نیز بستر پیوستگی فرهنگی ملل همجوار و هم‌مرز ایرانی به‌شمار می‌رود. فرهنگ و تمدن ایرانی از آموزه‌های دین اسلام تأثیر عمیقی پذیرفته به گونه‌ای که هویت ایرانی، هویتی ایرانی-اسلامی است. وجود آیین‌ها و مراسم مربوط به محرم، اعیاد قربان و فطر میان همهٔ اقوام و مذاهب اسلامی در ایران زمینه‌ساز پیوند میان اجزای مختلف ملت ایران بوده است. همچنین عوامل همگرایی نظیر: ریشهٔ تاریخی، فرهنگ ملی، مفاخر ملی، آرمان سیاسی و نمادهای ملی مشترک را می‌توان در این رویکرد مورد بررسی قرار داد. اکثر صاحب‌نظران مسائل امنیتی و اندیشمندان مطالعات قومی بر این باورند که عامل اصلی همگرایی ملی، ملاحظات همسانی هویت ملی است که ثبات و امنیت را به ارمغان می‌آورد؛ زیرا هویت مؤلّد ارزش‌های مشترک است و اساساً انسان‌ها آمادگی فداکاری برای ارزش‌های خود را دارند. واقعیت

این است که هویت‌های فردی، قومی و ملی نه در عرض یکدیگر بلکه در طول هم هستند. همان‌طور که در بخش رویکرد هویتی اشاره شد، محور اصلی تأثیر بر همگرایی ملی محصول ویژگی‌های هویتی انسان‌ها در سطح فردی، قومی و ملی است. با این حال، اندیشمندان معتقدند عوامل و ویژگی‌های هویتی در مسیر امنیت (سازی سوزی) از فیلترها و کاتالیزورهای معیشتی و نهادی عبور می‌کنند (سروستانی و عبدالخانی، ۱۳۹۴).

۲-۲-۳-۴- هویت جهانی: هویت جهانی یا مدرن، یکی از عوامل اصلی است که موجب شده انسان‌ها در خانه خود به‌وسیله رسانه‌ها با سایر افراد در آن سوی جهان ارتباط برقرار کنند. در میان اکثر محققان و نویسندگان ایرانی که به موضوع هویت در ایران توجه داشته‌اند، اشارات مستقیم و موکدی به نقش و تأثیر غرب و غربی‌شدن، تجدد، جهانی‌شدن^۶ یا جهانی‌سازی و مدرنیته در هویت ایرانی شده است و عمدتاً پذیرفته شده که فرهنگ و هویت ایرانی در جریان تعاملات تاریخی ایران با کشورهای غربی، تحت تأثیر قرار گرفته و لایه یا بُعدی جدید به آن افزوده شده است. مؤلفه‌های هویت جهانی عبارتند از: آگاهی، تعلق، تعهد و تحمل. آگاهی که شامل: دانش، آگاهی و باور فرد نسبت به عناصر فرهنگ جهانی، اجتماع جهانی و سیاست جهانی است. مؤلفه تعلق که شامل: دلبستگی و گرایش عاطفی فرد به عناصر فرهنگ جهانی، اجتماع جهانی و سیاست جهانی است. مؤلفه تعهد شامل مشارکت فعال و عمل در خصوص عناصر فرهنگ جهانی، اجتماع جهانی و سیاست جهانی است. مؤلفه تحمل که شامل: مدارا در خصوص عناصر فرهنگ جهانی، اجتماع جهانی و سیاست جهانی است (پاکوفته و همکاران، ۱۴۰۰).

۲-۲-۳-۵- همگرایی معیشتی

یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های همگرایی معیشتی در مفهوم همگرایی اقتصادی نهفته است. منظور از همگرایی اقتصادی مکمل بودن اقتصاد اقوام و مناطق کشور است. هر چه مناطق و اقوام دارای اقتصادی مکمل باشند، میزان همبستگی و همگرایی بیش‌تر از مناطق و اقوامی است که رقیب اقتصادی هم هستند. عامل مهم دیگر، توزیع متناسب منابع^۷ و الگوی تجارت^۸ است. اگر اقوام یک ملت به جای سایر ملتها بین خود مبادلات تجاری داشته باشند، همگرایی بین آنها افزایش می‌یابد. دی سیسک^۹ به نقل از راگوسکی^{۱۰}، میدول^{۱۱} و لوی و هکتر^{۱۲} می‌نویسد: «صاحب‌نظران در سنت انتخاب عقلانی برگرفته از اقتصاد، استدلال می‌کنند که افراد به صورت دسته‌جمعی به منظور پیگیری اقدامات منجر به افزایش ارزش‌ها، درهم خواهند آمیخت یا از مشارکت و اقدام دسته‌جمعی قومی بر اساس اهداف و منافع شخصی خاص خود امتناع خواهند کرد.» طبق این توضیح، منافع یک گروه قومی، برآیند منافع شخصی اعضای آن گروه است؛ یعنی وسیله‌ای برای نیل به یک هدف اما نه پایانی برای خود آن هدف. قوم‌گرایی خیالی واهی است که پیگیری عقلانه فردی مقولات از رهگذر اقدام دسته‌جمعی را دشوار و پیچیده می‌سازد (صفایی و همکاران، ۱۴۰۰).

بر پایه این نظریه، عضویت افراد در گروه‌های قومی حاصل آگاهی‌های قومی است که خود از خلال گزینش‌های فردی و جمعی منتج می‌شود. به طور ساده، نظریه گزینش عقلایی به انتخاب بین دو یا چند موضوع اشاره دارد که ممکن است این انتخاب بین خوب و بد یا بد و بدتر باشد. حال اگر راهبرد کلان اقتصادی یک کشور به گونه‌ای طراحی شود که حفظ وضع موجود و قوام حاکمیت موجب دوام معیشت و درآمد اقتصادی خانوارها باشد، آنگاه افراد به منظور صیانت نفس و حفظ هویت خویش برای پابرجایی حاکمیت تلاش می‌کنند. این موضوع وقتی لباس واقعیت بر تن می‌کند که مشاغل افراد در سطح سرزمین یک دولت توزیع شده باشد؛ یعنی نهادهای تولید، مکان فرآورده‌ها و باز داده‌های محصولات و تولیدات در مکان‌های مختلف سرزمینی، به هم وابسته باشند (ترکی و همکاران، ۱۳۹۹).

^۶ globalization
^۷ Distribution of Economic Resources
^۸ Trade Pattern
^۹ De Sisk
^{۱۰} Rgowski
^{۱۱} Mead Well
^{۱۲} Levi & Hechter

همان‌طور که دی سیسک طرح مسأله می‌کند، اقدامات سامان‌بخش درگیری در جوامع متفرق، آمیزه «اقتصاد سیاسی» قابل‌توجهی دارند. اگر توزیع نامناسب منابع منشأ کشمکش قومی باشد، چه نوع اقداماتی به بازتوزیع مناسب ثروت‌ها و درآمدها می‌انجامد؟ برخی اندیشمندان به راه‌حل‌هایی با عنوان «ابزارهای تعادل مالی» اشاره می‌کنند که عبارت از اقداماتی است که توزیع منصفانه منابع جامعه را بهبود می‌بخشند. چنین اقداماتی ممکن است سیاست‌های عمومی هدایت‌شده، سیاست‌های بازار نیروی کار و دسترسی غیریکسان به منابع معینی را شامل شود؛ با این حال، تأملی در متغیرهای اقتصادی، بیانگر این نکته است که تبیین با پیش‌بینی تأثیرات گرایش‌های اقتصادی بر درگیری قومی بسیار مشکل است (قیصری و حسینی، ۱۳۹۲).

گی‌روشه^{۱۳} در کتاب «تغییرات اجتماعی» اشاره می‌کند که بر اساس دیدگاه کلارک کر و همکاران^{۱۴}، صنعتی‌شدن، نیروی عمده شکل‌دهنده دنیای امروز است که در راستای آن جوامع از برخی جهات به یکدیگر شبیه می‌شوند. به عقیده او، «منطق صنعت‌گرایی» باعث می‌شود توسعه اجتماعی، سلسله تغییرات معین در نهادهای اجتماعی را پدید آورد. با تشابه جوامع صنعتی به هم و وابستگی متقابل اقتصادی آن‌ها خطر جنگ کاهش می‌یابد؛ زیرا اصولاً جنگ‌ها یا ناشی از تصادمات فرهنگی است یا از اختلافات منافع اقتصادی سرچشمه می‌گیرد. بعدها نظریه او به علت محدودیت‌هایش به چالش کشیده شد؛ از جمله این که هر چند صنعتی‌شدن تأثیر فراگیری دارد، اما تنها یکی از تأثیراتی است که به توسعه جوامع مدرن شکل می‌دهد؛ بنابراین بخش‌های اصلی این نظریه تا به امروز بسیار منشأ اثر است (کاظمی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۹).

روش پژوهش

پژوهش حاضر از حیث موضوعی در زمره موضوع‌های امنیتی به‌شمار آمده است. به لحاظ مکانی استان خوزستان را پوشش داده و از نظر زمانی مربوط به سال ۱۴۰۲ می‌باشد. جامعه آماری کل این مطالعه از میان خبرگان، صاحب‌نظران و فعالان حوزه مسائل قومی کشور می‌باشند که شامل: مجلس، استانداری، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی، دانشگاه‌ها و مجموعه‌های مرتبط در استان خوزستان به تعداد ۸۰ نفر برآورد شده است. در مطالعه حاضر، به‌منظور توصیف یافته‌های جمعیت‌شناختی از جداول (سن، تحصیلات، سابقه کاری) و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از میانگین و انحراف معیار، خطای معیار میانگین، آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شد. کلیه مراحل تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS.۲۱، SMART-PLS^۴ صورت گرفته است.

یافته پژوهش

نتایج بخش کمی براساس حداقل مربعات جزئی

جدول ۱: فهرست مشارکت‌کنندگان

ویژگی‌ها	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۴۲
	زن	۳۶/۳۶
تحصیلات	لیسانس	۱۵/۱۵
	فوق‌لیسانس	۳۶/۳۶
	دکتری	۴۸/۴۸
	۳۵ تا ۴۵	۲۲/۷۲

^{۱۳} Guy Rocher .

^{۱۴} Clark Kerr .

سن	۴۵ تا ۵۵	۴۰	۶۰/۶۰
قومیت	لر (بهمنی و بختیاری)	۳۶	۵۴/۵۴
	عرب	۳۰	۴۵/۴۵

همانگونه که در جدول ۱ ملاحظه می گردد ۶۳/۶۳ درصد پاسخ دهندگان مرد و ۳۶/۳۶ درصد زن می باشند؛ لذا بیش تر پاسخ دهندگان مرد هستند. از لحاظ تحصیلات ۱۵/۱۵ درصد دارای مدرک لیسانس، ۳۶/۳۶ دارای مدرک فوق لیسانس و ۴۸/۴۸ درصد مدرک دکتری دارند؛ لذا بیش تر پاسخ دهندگان دارای مدرک دکتری می باشند. از لحاظ سن، ۲۲/۷۲ درصد پاسخ دهندگان سن بین ۳۵ تا ۴۵ سال؛ ۶۰/۶۰ درصد سن بین ۴۵ تا ۵۵ سال و ۱۶/۶۶ سن بالا ۵۵ سال دارند؛ لذا بیش تر پاسخ دهندگان در محدوده سنی ۴۵ تا ۵۵ سال قرار دارند. از لحاظ قومیت، ۵۴/۵۴ درصد از پاسخ دهندگان از قوم لر (بهمنی و بختیاری) و ۴۵/۴۵ درصد از قوم عرب می باشند؛ لذا بیش تر پاسخ دهندگان از قوم لر (بهمنی و بختیاری) هستند.

بررسی نرمال بودن متغیرها

جهت بررسی نرمال بودن داده ها از کجی و چولگی سؤالات متغیرهای تحقیق استفاده می شود. در این آزمون به دنبال اثبات یکی از فرضیات زیر هستیم.

H₀: متغیرهای تحت بررسی دارای توزیع نرمال هستند.

H₁: متغیرهای تحت بررسی دارای توزیع نرمال نیستند.

نتایج این آزمون در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

جدول شماره ۲ نرمال بودن متغیرها با آزمون کشیدگی و چولگی

متغیرها	مقدار اماره کشیدگی	مقدار اماره چولگی	وضعیت
عوامل سیاسی	۱.۶۴	-۱.۹۱	نرمال
عوامل فرهنگی-اجتماعی	۱.۳۴	-۲.۰	نرمال
عوامل اقتصادی	۱.۶۷	-۱.۷	نرمال
عوامل نظامی-امنیتی	۱.۵۸	-۲.۰۱	نرمال

هرگاه کجی و چولگی داده ها بین ۲ و -۲ باشد، توزیع نرمال می باشد. در این پژوهش همانطور که در جدول بالا مشاهده می شود، کجی و چولگی داده ها بین ۲ و -۲ می باشد بنابراین، دلیلی برای رد فرض صفر مبتنی بر نرمال بودن داده ها وجود ندارد.

-آزمون تی تک نمونه ای

به منظور بررسی اینکه هر کدام از متغیرهای مورد مطالعه در این تحقیق، از نظر پاسخگویان در سطح مطلوبی قرار دارد یا نه، در این پژوهش از آزمون t یک نمونه ای استفاده گردید. در آزمون t یک نمونه ای با توجه به مقیاس ۵ گزینه ای پرسشنامه تحقیق، مقدار آزمون برابر با ۳، در نظر گرفته شده است.

آزمون فرض:

H₀: $\mu = 3$ (میانگین متغیر مورد بررسی برابر ۳ است)

H₁: $\mu \neq 3$ (میانگین متغیر مورد بررسی برابر ۳ نیست)

{

همانطور که در جدول ۳ نشان داده شده است، در رابطه با متغیرهای همگرایی بین قومی، چون سطح معناداری برای هر پنج مورد کمتر از ۰.۰۵ است ($\text{sig}=0.000<0.05$)، فرض صفر رد شده و فرض مقابل پذیرفته می‌شود؛ یعنی میانگین هر چهار مورد با ۳ برابر نیست. همچنین از آنجا که حد بالا و پایین برای تمامی آزمون‌ها مثبت می‌باشد، می‌توان گفت متغیرهای همگرایی بین قومی در جامعه مورد نظر بالاتر از حد میانگین است و در سطح مطلوبی قرار دارد.

جدول ۳: نتایج آزمون t یک نمونه‌ای برای متغیرهای تحقیق

متغیر		t آمار	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵٪	
						حد بالا	حد پایین
عوامل سیاسی		۹۲.۷۶	۶۵	.۰۰۰	۴.۲۲	۴.۳۱	۴.۱۳
عوامل فرهنگی-اجتماعی		۹۲.۱۴	۶۵	.۰۰۰	۴.۶۰	۴.۶۹	۴.۵۰
عوامل اقتصادی		۸۵.۶۶	۶۵	.۰۰۰	۴.۲۷	۴.۳۶	۴.۱۷
عوامل نظامی-امنیتی		۵۶.۵۶	۶۵	.۰۰۰	۳.۸۰	۴.۹۳	۳.۶۶

با توجه به این سه احتیاط روشی (امنیت اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی)، جامعه ایران، جامعه‌ای متنوع و متکثر است. این تنوع دارای وجوه متعدد زبانی، فرهنگی، قومی، مذهبی و نژادی است. در این گونه جوامع، خواسته‌ها و مطالبات عمومی و مردمی به سرعت امکان "سیاسی شدن" را داراست و نحوه پاسخگویی به این مطالبات ممکن است وجوه امنیتی به خود گیرد. بر این اساس، وجود تنوع لزوماً به معنی شکاف‌های اجتماعی نیست؛ اما می‌تواند با عمق بخشیدن به شکاف‌های اجتماعی زمینه چالش‌زایی و تهدید امنیت ملی را در پی داشته است. مدیریت این گونه جوامع به گونه‌ای است که باید ضمن پذیرش تنوع و تکثر فرهنگی و قومی، زمینه‌های آسیب‌پذیری را کاهش داده و از تهدید شدن شکاف‌های اجتماعی پرهیز نماید. این گونه مدیریت به غایت پیچیده و حساس است و به تدریج با توجه به تحولات جهانی، رشد انتظارات و آگاهی‌های جمعی باعث تحول و پیچیده‌تر شدن مدیریت شکاف‌های اجتماعی و مناسبات اجتماعی و فرهنگی شده است، مدیریتی که اگر صورت نگیرد، ممکن است در شرایط حساس و بحرانی امکان مدیریت آن مقدور نباشد. پدیده قومیت‌گرایی در عراق نمونه بارز این امر است.

برای این که اقوام بتوانند در ساخت ملی بهتر قرار گیرند، ضروری است که نیازهای روزافزون آنها با توجه به شرایط جدید مورد توجه قرار گیرد. از آنجا که ساخت‌های پیشامدرن چندان که باید در برآوردن توقعات جدید توان کافی ندارند، گرایش به سوی ساخت ملی افزایش می‌یابد. اما مشکل از کجا ناشی می‌شود، از اینجا که ساخت ملی یا توان رفع نیازها را ندارد و دوباره افراد به سازوکار حمایتی از قبل موجود روی می‌آورند یا تصور کنند که هویت قومی آنها مانع از پذیرش در ساخت ملی می‌شود.

با این حساب، چند راه‌کار شاید به‌طور کلی مناسب باشد؛ این که گفته می‌شود به‌طور کلی منظورم این است که برای هر گروه قومی باید روش و نوع کار خاص خود را در پیش گرفت که هم علمی و منطقی است و هم به مصلحت است.

نخست پذیرش اقوام و دادن مسوولیت به آنها در قلمرو خودشان برای مدیریت مسایل در ساخت ملی. دو، تلاش برای واقعی کردن توقعات قومی بر اساس روال متعارف بین‌المللی است. برای مثال یکی از ویژگی‌های جدایی‌طلبی در میان اقوام پاکسازی قومی است. باید با شناسایی روال متعارف، برای هرگونه تغییر وضعیت حتی برای شرایط فدرالی شدن، زمینه مستمسک قرار دادن آن برطرف شود.

سه، بسیاری از مسایل اقوام ریشه در گذشته و سیاست‌های قومی دارد. ایجاد اعتماد اجتماعی می‌تواند مسأله مهمی باشد که نه حاکمیت به آنها با نگاه تجزیه‌طلبانه بنگرد و نه اقوام دولت مرکزی را سرکوب‌گر تصور کند. این نوع نگاه در تاریخ کشور ما به نگاه رضاخانی معروف است و همچنان متأسفانه چه بخواهیم چه نخواهیم تداوم دارد و باید ریشه‌یابی و مرتفع گردد. چهار، بهبود وضعیت اقتصادی و قرار گرفتن اقتصادهای محلی در اقتصاد ملی تنها راه چاره برای رفع محرومیت اقتصادی است و از آنجا که زیست و معیشت آنها در اقتصاد ملی تعریف می‌شود، روابط و همبستگی و همگرایی ملی معنادار و مداوم خواهد بود.

پنج، وفاداری‌های محلی نباید در تزاخم با وفاداری ملی قرار گیرد. سیاستگذاری مبتنی بر ساخت دولت مدرن همراه با نگاه ازلی‌انگارانه زیست اقوام ایرانی می‌تواند زمینه شکل‌گیری یک همبستگی ملی مناسب را فراهم می‌سازد. شش، عدالت اجتماعی و تبعیض مثبت به معنای جبران گذشته می‌تواند در رفع احساس تبعیض مؤثر باشد.

فهرست منابع:

- قریب، حسین (۱۳۸۶). تحولات طبقات اجتماعی در ایران و تهدیدات بالقوه امنیتی آن، فصلنامه سیاسی-اقتصادی، شماره ۱۴۴-۱۴۳.
- کاظمی نیا، حسن، شیرینی، طهمورث، صفری شالی، رضا. (۱۳۹۹). تحلیل جامعه‌شناختی همگرایی کردها و عرب‌های ایلام و نقش آن در احساس امنیت پایدار. مطالعات ملی، ۲۱(۳ (پیاپی ۸۳)، ۱۵۱-۱۷۶/fa/۴۰۷۵۳۴. SID. <https://sid.ir/paper/۴۰۷۵۳۴/fa/۱۷۶-۱۵۱>.
- قربان پور، علی، قربانپور، محمد. (۱۳۹۷). مفهوم امنیت ملی و نقش قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در تأمین آن. جشنواره تالیفات علمی برتر علوم انسانی اسلامی- جایزه ویژه علامه جعفری (ره) ۸۹۹۴۲۱/fa. SID. <https://sid.ir/paper/۸۹۹۴۲۱/fa>.
- دشتی، فرزانه. عیوضی، محمد رحیم. (۱۳۹۷). عوامل مؤثر در ارتقاء همگرایی اقوام ایرانی در عصر جهانی شدن. پژوهشنامه انقلاب اسلامی. دوره ۸، شماره ۲۹، اسفند ۱۳۹۷، صفحه ۱۳۹-۱۶۶.
- پاکوفته، نسرين. نصری، صادق. نصرالهی، بیتا و فرخی، نورعلی. ۱۴۰۰، پیش‌بینی هویت جهانی براساس هویت ملی، دینی و قومی در دانشجویان، ۱۳۰۶۰۴۲/civilica.com/doc/۱۳۰۶۰۴۲. <https://civilica.com/doc/۱۳۰۶۰۴۲>
- قضاوی، رقیه، طاهری، بهجت، حدادپور، آصفه. (۱۳۹۴). ترسیم شبکه همکاری‌های علمی بین‌المللی و بین‌رشته‌ای در حوزه فناوری‌های پزشکی. کنگره پیشگامان پیشرفت ۸۶۰۷۹۴/fa. SID. <https://sid.ir/paper/۸۶۰۷۹۴/fa>.
- خادمی، علی. مالکی گمچی، اسداله، ۱۳۹۴، بررسی میزان همگرایی قومی قومیت‌های آذری و کردی در شهر ارومیه، هشتمین کنگره انجمن ژئوپلیتیک ایران همدلی اقوام ایرانی انسجام و اقتدار ملی، سنندج، ۴۳۳۲۴۸/civilica.com/doc/۴۳۳۲۴۸. <https://civilica.com/doc/۴۳۳۲۴۸>

اسدزاده، فریده، ۱۳۹۲، ارزش های دینی، ملی و قومیت، همایش قومیت و فرهنگ ایران اسلامی، تبریز، ۲۷۰۷۱۲، <https://civilica.com/doc/270712>

محمودی، ابوالقاسم . افضل، رسول . ذکی، یشار . یزدان پناه، کیومرث، ۱۳۹۸، ارزیابی الگوهای سیاستگذاری و مدیریت قومی در ایران، ۱۲۲۸۶۶۳، <https://civilica.com/doc/1228663>

سروستانی، علیرضا . عبدالخانی، لنا، ۱۳۹۴، نقش رسانه ها در انتقال اطلاعات و ایجاد همگرایی اقوام (با رویکرد امنیت پایدار در استان خوزستان)، اولین همایش ملی اطلاعات، ارتباطات، مردم و جامعه، اهواز، ۵۳۲۵۴۹، <https://civilica.com/doc/532549>

ترکی، حسین، خسروی، محمدعلی . قربانپور، علی، (۱۳۹۹). ترسیم سناریوهای پیش روی فرصت ها و تهدیدهای قوم گرایی عربی در ارتباط با امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، شماره ۵۳ دوره ۱۶ زمستان ۱۳۹۹

صفایی، عزت الله، بهیان، شاهپور، جهانبخش، اسماعیل، (۱۴۰۰). بررسی جامعه شناختی نقش عوامل سیاسی و اجتماعی (طرحواره های قومیتی) موثر بر ایجاد همگرایی قومی در میان گروه های قومی ساکن شهر اهواز، مجله جامعه شناسی سیاسی ایران، دوره ۴، شماره ۴ - شماره پیاپی ۱۶، صفحه ۳۹۰-۴۰۵